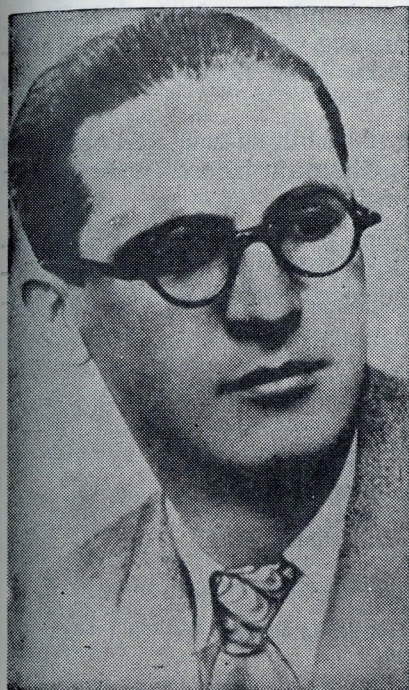

Velimir RADOVIĆ

Nikola Đurković — znameniti Bokelj (Biografsko - istorijski ogled)

Nikola Đurković

Poznato je da je sektaštvo u politici komunističkih partija između dva rata nanosilo radničkom pokretu štetu, često puta izolirajući njega i revolucionarnu avangardu od širokog demokratskog pokreta naroda. Razne građanske partije koristile su ovaj vakuum u politici komunističkih partija, zavodile demokratski pokret na puteve protivne interesima radničke klase i otupljivale prirodnu revolucionarnu oštricu njegovih težnji i akcija.

Izvori sektaške politike bili su mnogostruki. I oni bi se, uslovno, grubo, mogli podijeliti na spoljne i unutrašnje. U spoljne bi svakako spadala dugogodišnja određena politika Kominterne, dok su unutrašnji bili u samoj subjektivnoj moći i snalažljivosti nacionalnih rukovodstava komunističkih partija.

Tek će VII kongres Kominterne održan u Moskvi 1935. najaviti značajnu promjenu, posebno u odnosu na začaurivanje međunarodnog komunističkog pokreta, zapravo otvoriće ga prema demokratskoj akciji narodnih masa i brzo će se početi prevazilaziti sektaška politika. Sigurno je da je na ovaj zaokret u politici Kominterne uveliko uticao dolazak fašizma na vlast u Njemačkoj 1933.¹⁾

¹⁾ Vidi članak u »Boki« broj 1, V. Radović: Revolucionarni radnički po-

I u KPJ, prirodno, dolazi do promjene. Ovo ne znači da i ranije nije bilo pokušaja likvidacije sektaštva, ali to nije bila uporna i stalna praksa.

Parlamentarni i opštinski izbori, odnos prema sindikatima i drugim udruženjima u kapitalističkim zemljama bili su često probni kamen za narodnofrontovsku politiku komunista između dva rata.

U ovom ogledu baš će biti riječi, pored ostalog, o opštinskim izborima u Zetskoj banovini, još bliže, u risanskoj opštini, u Boki Kotorskoj, novembra 1936. kojom prilikom se ispoljio na djelu novi odnos u okupljanju naroda oko politike Partije.

Navešćemo detaljno sva zbivanja oko ovog događaja na osnovu arhivske građe koja se nalazi u Arhivu Herceg-Novoga, u fascikli dokumenata koja se odnose na djelatnost omiljenog i poznatog bokeljskog komunista *Nikole Đurkovića*, tada mladog advokata iz Risna, a docnije, u NOR-u istaknutog partizanskog rukovodioca, mučki ubijenog od okupatora i domaćih izdajnika 1943, docnije proglašenog Narodnim herojem.

Kao što je poznato za novembar 1936. bili su zakazani opštinski izbori u Zetskoj banovini. Komunisti prihvataju izbore i vrše snažnu agitaciju za kandidate Udružene opozicije.³⁾

U sreskom sudu u Perastu primljena je 10. novembra 1936. kandidatska lista za »izbor općinskog odbora općine Risanske, sreza Boko-Kotorskog, Zetske banovine, koji će se izvršiti na dan 22. novembra 1936. godine«.

ODBORNICI:

- 1) Đurković Nikola, pok. Aleksije, pravnik iz Risna.
- 2) Samardžić Mirko Milošev, zemljoradnik iz Dragalja.
- 3) Dragojlović Savo Dragov, zemljoradnik iz Ubala.
- 4) Radonjić Novica Ljubov, priv. činovnik iz Morinja.
- 5) Drobñjaković Gojko Mitrov, trgovac iz Risna.
- 6) Kovač Nikola Vasov, zemljoradnik iz Unijerine.
- 7) Čelović Vaso Vukov trgovac iz Risna.
- 8) Vučurović Nikola Stankov, zemljoradnik iz Zvečeva.
- 9) Vasiljević Filip Vasov, mehaničar iz Ubala.
- 10) Subotić Petar Živkov, zemljoradnik iz Donjih Ledenica.
- 11) Katurić Gojko Stevov, trgovac iz Risna.
- 12) Bakočević Ljubo Stevov, kovač iz Morinja.
- 13) Radoičić Blagota (Blažo) Pekov, zemljoradnik iz Dragalja.
- 14) Bojanić Bogdan Jovanov, zemljoradnik iz Hana.
- 15) Čatović Mirko Jovanov, šofer iz Risna.
- 16) Samardžić Božidar Andrin, zemljoradnik iz Dragalja.

kret i problem masovnog političkog rada i akcije s osvrtom na hercegnovski kraj u periodu 1938-1941. str. 159, 160 i 161.

Batrić Jovanović: Komunistička partija Jugoslavije u Crnoj Gori 1919-1941. Vojno delo, Beograd 1959. str. 125 i 126.

³⁾ Izbore koji su održani 1933. Partija je bojkotovala što je docnije ocijenjeno kao sektaško i pogrešno.

- 17) Lazović Stevana Rado, zemljoradnik iz Gornjih Ledenica.
- 18) Pavlović Luka Veljkov, zemljoradnik iz Ubala.
- 19) Ognjenović Nikola Petrov, obućar iz Risna.
- 20) Samardžić Gavriilo Boškov, zemljoradnik iz Dragalja.
- 21) Radinović Jovo Dragov, zidar iz Morinja.
- 22) Lazović Nikola Jovov, trg. pomoćnik iz Risna.
- 23) Odalović Mirko Borišin, zemljoradnik iz Zvečeva.
- 24) Vuković Uroš Vukov, zemljoradnik iz Ubala.

Z A M J E N I C I :

- 1) Čatović Stevo Mićov, posjednik iz Risna.
- 2) Bojanić Petar Pajov, zemljoradnik iz Hana.
- 3) Pavlović Mirko Gligorov, zemljoradnik iz Ubala.
- 4) Seferović Vladimir Nikolin, trgovac iz Morinja.
- 5) Bjeladinović Čedo Petrov, trgovac iz Risna.
- 6) Samardžić Mitar Dukin, zemljoradnik iz Unijerine.
- 7) Radović Filip Simov, zemljoradnik iz Risna.
- 8) Lakičević Jovan Novičin, zemljoradnik iz Zvečeva.
- 9) Vasiljević Milo Ristov, zemljoradnik iz Ubala.
- 10) Subotić Krsto Spasojev, zemljoradnik iz Donjih Ledenica.
- 11) Čuković Krsto Savov, trg. pomoćnik iz Risna.
- 12) Vukičević Lazar Markov, zemljoradnik iz Morinja.
- 13) Samardžić Mirkov Spasoje, zemljoradnik iz Malova Dola.
- 14) Žmukić Blažo Jošov, zemljoradnik iz Hana.
- 15) Niković Marko Milanov, student filozofije iz Risna.
- 16) Samardžić Radovan Jankov, zemljoradnik iz Dragalja.
- 17) Lazović Drago Krstov, zemljoradnik iz Gornjih Ledenica.
- 18) Vukasović Risto Radov, zemljoradnik iz Ubala.
- 19) Bigović Rajko Nikolin, zemljoradnik iz Risna.
- 20) Samardžić Ilija Lazarev, zemljoradnik iz Dragalja.
- 21) Seferović Gojko Lazarev, zidar iz Morinja.
- 22) Miličić Tripo Perov, posjednik iz Risna.
- 23) Ilić Simeon Savov, zemljoradnik iz Zvečeva.
- 24) Radonić Lazar Pavlov, zemljoradnik iz Ubala.

Predstavnik kandidatske liste u Glavnom odboru biračkom: Čelović Vaso Vukov, trgovac iz Risna.

Zamjenik: Škurić Dušan Jokov, radnik iz Risna.

Predstavnici kandidatske liste u pojedinim glasačkim mjestima:

Za glasačko mjesto Risan predstavnik: Đurković Nikola Aleksin, pravnik iz Risna.

Zamjenik: Subotić Leso Todorov, zemljoradnik iz Donjih Ledenica.

Za glasačko mjesto Crkvice predstavnik: Samardžić Đorđe Milanov, zemljoradnik iz Dragalja.

Zamjenik: Vučurović Simo Markov, zemljoradnik iz Zvečeva.

Za glasačko mjesto Morinj predstavnik liste: Vojvodić Srđe Danilov, posjednik iz Morinja.

Zamjenik: Dragomanović Luka Vasov, poštar iz Morinja.

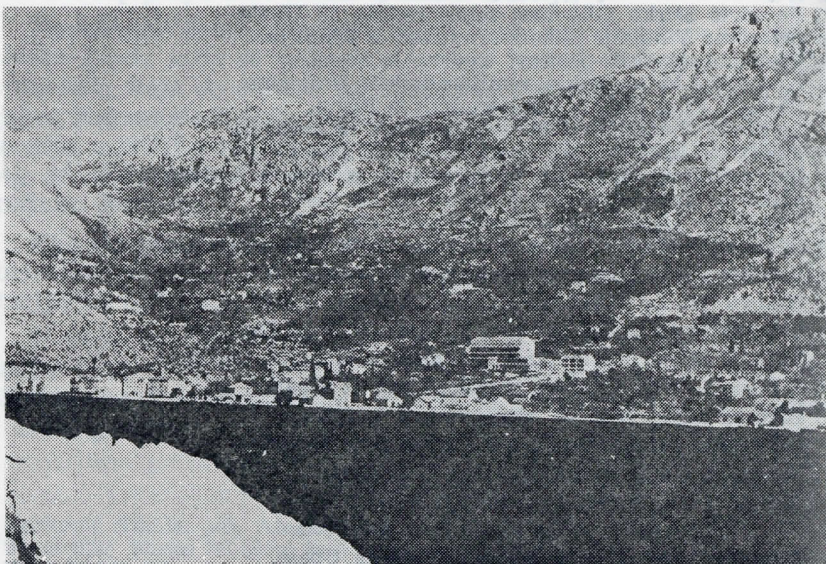
U Risnu dana 10. novembra 1936. godine.

Poslije ovog slijedi 51 predlagач sa svojeručnim potpisima.

Dana 11. studenog 1936. godine Sreski sud u Perastu potvrdio je ovu kandidatsku listu u smislu § 38 Zakona o opštinama.³⁾

Izbori su izvršeni 22. novembra i na njima je veliku izbornu pobjedu, i pored smetnji i smicalica režimskih vlasti, izvojevao Nikola Đurković. Ova njegova izborna pobjeda i izbor za predsjednika risanske opštine primljeni su sa oduševljenjem među mnogobrojnim drugovima i prijateljima, naročito među Bokeljima.

U svim mjestima risanske opštine, a naročito u samom Risnu nastalo je veliko oduševljenje i pravo slavlje naroda.

Risan

»U opštini Risan (Boka Kotorska) pobjedio je član KPJ advokat Nikola Đurković. Vlasti su pokušavale, služeći se nasiljem, da onemoguće izbor Đurkovića. Iako su izbori bili javni, narod je glasao za Đurkovića. . . U znatnom broju opština pobjedili su opozicioni kandidati koje je pomagala KPJ. U mnogim opštinama izabran je izvjestan broj članova KPJ za opštinske odbornike.«⁴⁾

Odmah nakon ove izborne pobjede Nikoli Đurkoviću stižu mnogobrojne čestitke. Tako mu radnici iz Boke nastanjeni u Beogradu pišu:

³⁾ Arhiv Herceg-Novoga AHN — Fond radničkog pokreta i NOB-e 4-12/5, 6.

⁴⁾ Batrić Jovanović: KPJ u Crnoj Gori 1919-1941, Vojno delo, Beograd 1959. str. 151.

»Dragi druže,

Čestitamo Ti na pobjedi koju ujedno smatramo za našu, a utoliko prije što su joj na putu bile mnoge prepreke. U tvome uspjehu vidimo prve početke demokratske svijesti kod naših zemljaka. Biće mo neobično zadovoljni, mi, radnici iz Boke, koji živimo u Beogradu da ti u budućem naprednom radu pružimo drugarsku pomoć i podršku«.

Ovo pismo su potpisali: Milan Samardžić, Nikola M. Odalović, Krsto Čuković, Đorđe Ilić, Radovan Samardžić, Gojko Samardžić, Tripko P. Samardžić, Golub P. Samardžić, Jovan Mitrović, Vuko S. Stijepov, Petar B. Samardžić, Nikola Samardžić, Jovica Samardžić, Dim. Radović, Božidar A. Čučković, Đorđe (prezime nečitko).⁵⁾

Studenti:

»Dragi druže,

Obradovani tvojom pobjedom, koja je ujedno i naša, pobjedom koja je izraz narodne volje i težnje, pored svih prepreka koje su joj stajale na putu, mi, studentska bokeljska omladina, stojeći na stanovištu potpune Demokratije, Slobode i Napretka pozdravljamo tu jedinstvenu i tešku pobjedu u našem zaostalom kraju i nadamo se da će ta pobjeda naći opravdanje u jednakom konstruktivnom radu«.

Slijede potpisi: Savo Bajković, student filozofije, Petar Jovanović, student filozofije, Vladislav Vidović, student filozofije, Slobodan Nakićenović, student tehnike, Ernest Stipanić, student filozofije, Božo Franović, student filozofije, Blažo Smiljanić, student tehnike, Milovan Lazović, student teologije, Milivoj Suđić, kandidat iuris, Ivo Menzalin, student prava, Marija Lipovac, student filozofije, Neda Božinović, student prava, Marko Balaban, student prava, Manojlović Mladen, student prava, Mirko Starčević, student prava, Boško Mitrović, student prava, Vojislav Vidović, student, Marija Popović, student filozofije, Josip Benković, student prava, Milivoj Vidović, student tehnike i Vojislav Đuričković, student tehnike.⁶⁾

U Arhivu Herceg-Novoga sačuvana su i dva telegrama upućena Nikoli Đurkoviću povodom njegove izborne pobjede. U jednom piše:

»Čestitamo na uspjehu — prijatelji iz Herceg-Novoga Lombardić, Popović, Bukorović, Martineti, Berberović, Trecke, Trani«. ⁷⁾

U drugom stoji:

»Čestitam građanima Vaše opštine na muškom držanju a Vama na časnoj pobjedi, Vuko Ajčević«. ⁸⁾

⁵⁾ AHN, isto 4-12/3.

⁶⁾ AHN, isto 4-12/4.

⁷⁾ AHN, isto 4-12/1.

⁸⁾ AHN, isto 4-12/2.

Za svo vrijeme predsjednikovanja u risanskoj opštini Nikola Đurković je bio izložen raznim šikaniranjima i traženjem »dlake u jajetu« od strane nadzorne vlasti i drugih političkih protivnika. Tu su često zajednički istupali razni režimski organi: policijska vlast oličena u načelstvu sreza bokokotorskog, sudovi, vojne vlasti i uticajne režimske ličnosti. Zajednički im je cilj: po svaku cijenu srušiti Đurkovića i razjuriti »tu komunističku opštinsku upravu u Risnu«.

Tako načelstvo sreza boko-kotorskog broj 12547, Kotor, dne 23. VI 1937. godine šalje jedan dopis Opštinskoj upravi, na ruke g. opštinskog pretsjednika — Risan u kome se optužuje i uprava i predsjednik zbog toga što su 9. maja 1937. na opštinskom domu u Risnu »bile istaknute dvije plemenske srpske zastave«. To je bilo učinjeno, kako se navodi u aktu, i na dan 27. maja, 20. i 21. juna t. g. Navodi se dalje, da je g. opštinski predsjednik dao izričitu izjavu pred opštinskim odborom: »da je isticanje plemenske zastave znak borbe za narodne slobode i demokratiju, a pri tome prosto prešao preko nepohodne činjenice da je naša državna zastava simbol slobodne države Srba, Hrvata i Slovenaca, naše Kraljevine Jugoslavije«.

Na kraju dopisa ističe se da »radi svega izloženog, a u svrhu daljnjeg zakonskog postupka, potpisani kao državna nadzorna vlast — smatrajući za sprovođenje navedene nezakonitosti o isticanju plemenskih srpskih zastava, odnosno neisticanju državne zastave na opštinskom domu — odgovornim u prvom redu g. pretsjednik opštine, poziva istoga da u neprekoračivom roku od 48 sati računajući od dana 28. juna 1937. g. podnese odgovor po slijedećem pitanju:

da li g. pretsjednik opštine, kao i ostali organi opštinske uprave i pored iznijetih mu primjedaba u ovome aktu i opomeni o njegovom skretanju sa puta zakonitosti, namjerava i dalje nastaviti sprovođenje donijete odluke o isticanju plemenske srpske zastave, odnosno o zabrani isticanja državne zastave na opštinskom domu.

G. Pretsjednik opštine daće mi u ostavljenom roku tačan i jasan odgovor«. Slijedi potpis sreskog načelnika: P. Šerović«.⁹⁾

U odgovoru sreskom načelstvu Kotor od 30. juna 1937. g. kaže se da »potpisani pretsjednik i ostali članovi ove Općinske Uprave, koji su donijeli odluku o isticanju narodne srpske trobojke na općinskoj zgradi uvjereni su da ovim svojim postupkom nijesu skrenuli sa puta zakonitosti niti da time sabotiraju zakonom određene odnose između Državne vlasti i Općine, pa će s toga i dalje ustrajati u sprovođenju odluke sjednice Uprave od 9. maja o. g. i sjednice općinskog odbora od 30. maja o. g. . .

No ako bude potpisanome i članovima Općinske Uprave određeno da radi ovakvog njihovog postupka budu gonjeni, oni će biti

⁹⁾ AHN, isto 4-12/8.

ponosni da stradaju radi slobodnog vijanja srpske trobojke radi čega su stradali i njihovi pretci kroz mnoge vjekove od turskog i austrijskog zuluma. . .«. Na kraju ovog odgovora bio je potpisan predsjednik opštine Nikola Đurković, inicijalima, u kopiji.¹⁰⁾

Nikola Đurković je stalno za nešto osumnjičavan, naročito od načelstva sreza bokokotorskog. Pazilo se na svaki njegov korak i mjerila se svaka njegova izjava. Prirodno i shvatljivo, ondašnja klasna buržoaska vlast uporno traga za ozbiljnijim povodom kako bi ga odstranila sa položaja predsjednika risanske opštine. Napokon, njima izgleda da su to našli u Nikolinoj vezi sa Vidović L. Špirom (Petrom) iz sela Trubjele, opštine Rudinsko-Trepačke, sreza nikšićkog.

U jednom dokumentu upućenom državnom tužilaštvu u Kotoru od strane sreskog načelnika od 27. X 1938. godine, između ostalog piše: »...Što je imenovani Vidović L. Špiro (Petar) evidentirani opasni komunista koji je kao takav presudom bio stavljen pod policijski nadzor za jednu godinu dana s tim, da ne smije od svoje kuće nikuda otići bez odobrenja nadležnih vlasti, a međutim 12. avgusta 1937. godine nestao je od svoje kuće, imajući pri sebi falsifikovanu radničku legitimaciju, koju mu je unaprijed pripremio i izdao prijavljenik Đurković A. Nikola, pretsjednik opštine risanske, na ime zavičajnika opštine risanske Samardžića Radovana, a sa slikom i svim ličnim podacima prijavljenika Vidovića L. Špira (Petra).

Tim načinom i postupkom i djelovanjem prijavljenika Đurkovića A. Nikole, kao pretsjednika opštine, data je mogućnost ovom opasnom komunisti Vidoviću i prijavljenik Đurković je istoga pomogao da sa tom dobijenom falsifikovanom radničkom legitimacijom. . . sprovodi dalje širenje propagande komunizma; da radi dalje protiv državnim vlastima; da ugrožava javni mir i poredak u državi nasiljem ili ma kojom vrstom terorizma, kako to redovno i na već poznati način sprovode komunisti kod nas.

Radi navedenog molim, da prednju dopunu kaznene prijave uzmete u postupak i da se prijavljenici gone po zakonu. — Sreski načelnik: P. Šerović«.¹¹⁾

Prije ovog, 13. X 1938. godine načelstvo sreza kruševskog — Kruševo izvještava načelnika sreza bokokotorskog (na ličnost) pod pov. broj 1362, a na njegovo traženje o ponašanju Đurkovića dok je tamo službovao 1936. godine.

Tamo se kaže da je Đurković bio premješten iz Kruševa za Kumanovo, pa je to iz nepoznatih razloga bilo obustavljeno da bi poslije desetak dana bio premješten za Strmicu i kako je tamo, navodno, Đurković podnio ostavku na državnu službu. Dalje se ističe

¹⁰⁾ AHN, isto 4-12/7.

¹¹⁾ AHN — dokumenti iz predratnog perioda radničkog pokreta fotografija br. 30.

da je pred odlazak iz Kruševa »počeo skoro javno ispoljavati levičarske ideje«. Pod okriljem Udružene opozicije sprovodi »čisto komunističke ideje i rad«. Pišu još »da je imenovani Đurković zaista opasan levičar, vrlo inteligentan, agiln i radan...«.¹²⁾

Napominjemo da je načelstvo sreza kruševskog tražilo ranije karakteristike o Đurkoviću od Kotora i uprave grada Beograda.

Vrlo je interesantan zapisnik opštinske uprave u Risnu u kome se govori o razrešenju od dužnosti predsjednika opštine Nikole Đurkovića. Ovaj zapisnik datiran je u Risnu 2. novembra 1938. godine. U njemu se u početku kaže, da su prisutni: Pretsjednik g. Nik. A. Đurković, članovi g. g. V. Čelović, S. Dragojlović, M. Samardžić, Nik. Kovač i Nik. Vučurović. Zapisničar je Rad. M. Jovanović.

Sjednica je otvorena u 3³⁰h.

»Gosp. pretsjednik referiše da je opštini stigla odluka Gosp. Bana Zetske Banovine Pov. Br. 5653/38 od 24. novembra 1938. god. dostavljena aktom načelstva Sreza Bokokotorskog Pov. br. 2028 od 29. okt. 1938 god., kojom se razrešava dužnosti pretsjednika opštine on — Nikola A. Đurković i traži da se izvrši primopredaja dužnosti između njega — dosadašnjeg pretsjednika i drugog odbornika po redu na kand. listi g. Mirka M. Samardžića. Ova odluka stigla je u dva primjerka s tim da jedan bude uručen Upravi Opštine Risanske a druga njemu — pretsjedniku lično. S toga kaže da je ovu sjednicu i sazvaio da bi se izvršila pomenuta odluka Gosp. Bana.

Zatim gosp. pretsjednik čita odnosnu odluku kao i popratni akt Načelstva, pa primjećuje, da oba primjerka odnosne odluke nose datum 24. novembra 1938. god. Zatim a takođe u sprovednom aktu Sreskog načelstva opetovano se označuje dotična odluka sa 24. novembra 1938. god. iz čega proizilazi, da je prednja odluka ili preuranjeno dostavljena ovoj opštini ili pak je to neka greška u datumu te smatra da bi Opštinska uprava s obzirom na važnost stvari, prije nego bi postupila po prednjoj odluci, trebala zatražiti objašnjenje na odnosnu okolnost.

S toga predlaže, da se cio predmet sa izvodom iz zapisnika ove sjednice povrati Sreskom načelstvu s molbom da K. Banska uprava da potrebno objašnjenje. Predmet, da se s obzirom na važnost stvari prošije jemstvenikom, koji jemstvenik da se pečati pečatnim voskom.

Uprava jednoglasno prihvća ovaj predlog pretsjednika g. Nikole Đurkovića s tim, da će po dobijenom objašnjenju i u smislu istoga, odmah postupiti.

Pošto su ovoj sjednici prisutni svi članovi Uprave, a pošto ima da se riješi i više drugih raznih predmeta, jednoglasno je zaključeno, da se pređe na rješavanje istih«.

¹²⁾ Isto fotokopija br. 32.

Sjednica je zaključena u 19 sati, a zapisnik su potpisali predsjednik Nikola Đurković, članovi Vaso Čelović, Nikola Kovač, Savo Dragojlović, Nikola Vučurović i Mirko Samardžić. Zapisničar je R. Jovanović.¹³⁾

U povjerljivom registru risanske opštine pod reg. brojem 29 od 31. X 38. Sresko načelstvo iz Kotora šalje risanskoj opštini Odluku o smjeni predsjednika Pov. 2028 od 29. X. U ovom registru se vidi da je sve ovo vraćeno 3. XI 1938. godine radi objašnjenja prema zaključku sjednice Uprave risanske opštine od 2. XI 1938. god. 4. XI pod registarskim brojem 30 primljen je ispravak od Sreskog načelstva, a u stvarnom sadržaju kratko je napisano da se odmah izvrši smjena predsjednika. Međutim, u istoj rubrici vidi se da risanska opština 4. XI 1938. godine traži od načelnika Sreza Kotor ispravku datuma na rješenju. Pod rednim brojem 31 Sresko načelstvo u Kotoru dostavlja ponovo odluku o razrješenju predsjednika Đurkovića — ispravljen datum. Ovo nosi pov. broj 2109/38, a datum 4. XI 1938. Opština risanska vraća Sreskom načelstvu Kotor reverse da je primila Odluku.¹⁴⁾

Zanimljivo je da sjednicama Opštinske uprave u Risnu od 7. XI 1938. godine i 8. XI 1938. godine predsjedava i dalje predsjednik Nikola Đurković i iste svojeručno potpisuje. Tek sjednicom od 14. novembra 1938. godine rukovodi v. d. predsjednik Mirko M. Samardžić čiji zapisnik u tom svojstvu i potpisuje. Taj zapisnik su tada potpisali i članovi Nikola Kovač i Vaso Čelović. Zapisničar je R. Jovanović.¹⁵⁾

Znači, treba zaključiti da je faktički smjena predsjednika Đurkovića izvršena u vremenskom intervalu od 8. XI 1938. do 14. XI 1938. godine.¹⁶⁾

U zapisniku od 22. januara 1939. godine kaže se da je održana sjednica opštinske uprave u Risnu i da su prisutni v. d. predsjednik Mirko M. Samardžić, članovi uprave Vaso Čelović i Savo Dragojlović, kao i zapisničar Novica Radonjić.

U tački 24. toga zapisnika stoji: »Po aktu Okružnog suda u Kotoru KZP. br. 154/38-19 od 9. XII 1938. izvijestiti da je bivšeg predsjednika opštine g. Nikolu Đurkovića prilikom njegovog skoro svakodnevnog odlaska u Kotoru zamjenjivao u dužnosti u naznačenom razdoblju član Opšt. uprave iz Risna sada pok. Gojko Drobnjaković.

¹³⁾ AHN, Fond risanske opštine, Knjiga zapisnika opštinske uprave 1937-1939. godine.

¹⁴⁾ AHN, isto, Povjerljivi registar.

¹⁵⁾ AHN, isto, Knjiga zapisnika opštinske uprave 1938/39.

¹⁶⁾ U brošuri Špira L. Doklestića: »Narodni heroj Nikola Đurković i narodnooslobodilačka borba u Boki«, Izdanje Sreskog odbora NF Herceg-Novi, juli 1947. na str. 13 stoji da je Đurković svrgnut s položaja predsjednika opštine u jesen 1937. godine.

Ovu zamjenu je vršio u smislu § 71 Z. O i bila je izazvana stvarnom potrebom jer je g. Đurković kao advokat. pripravnik skoro svakodnevno prije podna bio u Kotoru.

Ta praksa se je i kasnije nastavila (iza označenog razdoblja) i po obolenju sada pok. Gojka Drobnjakovića i to između biv. pret. Đurkovića i tadanjeg člana opštinske uprave Novice Radonjića.

Ovaj zapisnik su potpisali v. d. predsjednika M. Samardžić, članovi Vaso Čelović i Savo Dragojlović kao i zapisničar Novica Radonjić.

Izvod iz ovog zapisnika smo naveli zbog toga što se u njemu jasno govori o Nikoli Đurkoviću kao bivšem predsjedniku opštine risanske.

Uprava risanske opštine radi vrlo intenzivno, raspravlja i rješava, u okviru svojih mogućnosti, sva ondašnja vitalna pitanja svog stanovništva. Sjednice uprave su česte. Tako, naprimjer od 19. IX 1937. do 8. XI 1938. godine održano je 39 sjednica Uprave, skoro 3 sjednice mjesečno. Interesantno je napomenuti da je na 38 ovih sjednica bio prisutan predsjednik Nikola Đurković, dok je samo na jednoj, održanoj 17. oktobra 1937. godine bio odsutan. Ovom sjednicom rukovodio je p. predsjednik Mirko M. Samardžić.

Na sjednicama se često javljaju pitanja ostavštine Vasa Čukovića,¹⁷⁾ zatim dodjela pomoći sirotinji, komunalije, mnoštvo seoskih problema, pitanje internata za đake građanske škole, stipendije siromašnim đacima i studentima i dr. U vezi sa ovim interesantan je zapisnik sjednice Opštinske uprave Risna od 3. X 1937. godine. U njemu, između ostalog, piše: »Po pitanju otvaranja Đačkog internata Građ. škole u Risnu prisutni jednoglasno konstatuju:

Da je usljed zlobnog rada izvjesne klike građana varoši Risna propala akcija i ranija odluka Uprave da se izvjesna svota iz rezer. fonda stipendija pok. Vasa Čukovića odvoji za ovaj internat, koji je namijenjen školovanju siromašne djece sa sela. S toga Uprava smatrajući da je ovaj pothvat od velike važnosti po naša siromašna sela i njihovu zapuštenu djecu — ponovno odlučio da internat o kome je riječ, ipak, otvori današnjim danom, a sredstva da se uzmu djelimično

¹⁷⁾ Vaso Čuković koji je umro 20. decembra 1933. u Denveru (Kolorado, SAD) još za života osnovao je Fond Lazara i Stane Čuković da uvijekvjeći uspomenu na svoje roditelje. Iz njega se školuju siromašni učenici iz Risna u Boki Kotorskoj, rodnog mjesta zavještaoćevog. Osnovna glavnica tog fonda iznosila je 1937. godine 5,000.000 dinara.

Izvršioći testamenta pok. Vasa Čukovića, Petar A. Jovanović i Jovo S. Čuković iz imovine Vasa Čukovića 1937. osnivaju novu zadužbinu koja nosi ime samog dobrotvora. Svrha ove zadužbine je bila da se pomažu siromašna muška i ženska lica u risanskoj opštini, nesposobni, bolesni i nezaposleni, zatim za školovanje siromašnih đaka, dobrih po učenju, a odličnih po vladanju i to kako dječaka, tako i djevojčica iz Risna i iz sela opštine risanske.

od uplata đaćkih roditelja, a preostalo da se pokrije iz svote koja će ovoj opštini biti dodijeljena iz zaostavštine Velikog Dobrotvora pok. Vasa Čukovića«.

Takođe je na ovoj sjednici raspravljano pitanje izbora pitomaca za internat i određivanje visine uplate od njihove strane. Tom prilikom izabrani su pitomci iz Gornjih i Donjih Krivošija, Ledenica, Ubala i Morinja. Zna se da su zbog ovakvog izbora pitomaca napadani članovi uprave, a naročito predsjednik Đurković.

Za upravnika Đaćkog doma izabran je upravnik Građanske škole Ilija Milutinović koji je istodobno vršio dužnost vaspitača i za ovo dobijao nagradu od 300 dinara mjesečno. Za ekonomu — blagajnika, na predlog Upravnika imenovan je Stevo R. Samardžić iz Gornjih Krivošija, svršeni đak Poljoprivredne škole. Samardžić je imao stan, hranu, ogrev i osvetljenje u đaćkom domu i mjesečnu nagradu od 400 dinara.

Treba istaći stav predsjednika Nikole Đurkovića kada se raspravljalo na jednoj od sjednica Uprave o stipendijama siromašnim učenicima i studentima. Nikola ima vrlo jasan i rigorozan stav: on predlaže, da se stipendije ukinu svim onim učenicima koji još u prvom polugodištu pokažu slab uspjeh iz 2 predmeta, a studentima ukoliko ne polože ispit u propisanom službenom roku. Članovi uprave nijesu prihvatili ovaj Nikolin predlog za učenike nego su to produžili do kraja školske godine, dok su predlog o studentima prihvatili.

U »Izvodu kazala kazni« piše da je Đurković Nikola 29. jula 1938. godine naredio da se u Risnu skinu prilepljeni plakati Gradskog poglavarstva u Kotoru u kojima se pozivaju Bokelji da dočekaju predsjednika Vlade dr Milana Stojadinovića. Tamo se Nikola optužuje da je time »javno uvrijedio predsjednika Kraljevske vlade g. Dr. Milana Stojadinovića i prekršio propis člana 74 Zakona o unutrašnjoj upravi«. U »Naznačenju onoga što se drži kao dokazano i čim« stoji: »Prijava i priznanje dokaz su, da je okrivljeni naredio da se skinu plakati. Odbrana okrivljenoga da je naredio da se skinu plakati zato što Gradsko poglavarstvo u Kotoru nije zamolilo njega, da može prilepiti plakate u risanskoj opštini ne može se uvažiti. Da je okrivljenom bilo do molbe Gradskog poglavarstva on bi ga bio upozorio da je za njegove oglase i plakate u risanskoj opštini potrebna molba, a nebi bio naredio da se skinu upitni plakati. Osim toga, eventualna, pogreška Gradskog poglavarstva nije bila dovoljan razlog, da se u risanskoj opštini zabrani lijepiti ove važne plakate. Radi svega toga okrivljeni je osuđen«.

Po čl. 78. Zakona o unutrašnjoj upravi Đurković je osuđen na globu od 300 dinara u korist državne kase i još 40 dinara takse ili

eventualno na 6 dana zatvora. Kaznu je izreklo Sresko načelstvo 17. X 1938. godine.¹⁸⁾

I iz ovog dokumenta se vidi da je Nikola Đurković još tada i stvarno i zvanično bio predsjednik risanske opštine.

14. IX 1938. godine Đurkovića optužuju da je na javnom mjestu u Dragalju pjevao: »Ustaj seljo, ustaj rode, da idemo na izbore, da rušimo ovu vladu i ministre koji krađu«. Kažu da je tim riječima vrijeđao pristojnost na javnom mjestu i izazvao javnu sablazan, pa prekršio propis čl. 74. Zakona o unutrašnjoj upravi. Zbog toga je od Sreskog načelstva u Kotoru 10. XI 1938. godine kažnjen sa 540 dinara globe u korist državne kase ili eventualno na 10 dana zatvora.¹⁹⁾

Optužuje ga da je 18. IX 1938. godine na zboru Udružene opozicije u Kotoru rekao, da će današnji režim skoro otići, a fireri, da će svršiti ili u Zenicu ili za granicu. Tvrde da su se riječi o firerima odnosile na predsjednika Kraljevske vlade dr Milana Stojadinovića. Tim je riječima okrivljeni teško uvrijedio predsjednika Kraljevske vlade na javnom mjestu pa prekršio propis čl. 94. Zakona o unutrašnjoj upravi. Zbog ovoga Sresko načelstvo 29. X 1938. godine kažnjava ga sa 540 dinara globe u korist državne kase.²⁰⁾

Sresko načelstvo ga ponovo 15. XI 1938. godine kažnjava sa 540 dinara globe ili eventualno na 10 dana zatvora zato što je 30. oktobra te godine pjevao u gostioni Lazovića Sava u Risnu: »Ustaj sele, ustaj brale, na izbore da idemo, da biramo novu vladu i ministre, što nam krađu.«²¹⁾

10. X 1940. godine osuđuje se Nikola Đurković na 540 dinara globe u korist državne kase ili eventualno 10 dana zatvora zbog toga što je 1. septembra 1940. godine održao javni skup na kojemu su pjevane nedozvoljene pjesme i što su klicali nedozvoljene poklike.²²⁾

10. januara 1940. godine pretstojništvo gradske policije u Podgorici presudilo je da se Jovanović Blažo, advokatski pripravnik iz Podgorice, Vešović Mirko, advokat iz Podgorice, Ljumović Božo, privatni namještenik iz Podgorice, Đurković A. Nikola, predsjednik opštine risanske i Lučić T. Mirko, predsjednik opštine Primorske, Sreza bokokotorskog iz Sutorine kazne sa po 30 dana zatvora, koji će izdržati po izvršenosti presude u policijskom pritvoru o svome trošku kao i sa po 5.000 dinara u korist državne kase. Navedeni su osuđeni zbog toga što su 3. decembra 1939. godine organizovali konferenciju simpatizera radničko-seljačke partije u kancelariji advokata Vešović Mirka i što su na konferenciji diskutovali i pretresali pitanja oko

¹⁸⁾ AHN, — Fond radničkog pokreta i NOB-e, 4-12/11.

¹⁹⁾ AHN, isto 4-12/10.

²⁰⁾ AHN, isto 4-12/9.

²¹⁾ AHN, isto 4-12/12.

²²⁾ AHN, isto 4-12/13.

organizacije radničko-seljačke partije u Crnoj Gori i Boki Kotorskoj. Zatim što su kritikovali izborni sistem i način sprovođenja senatskih izbora za koje su rekli da su sprovedeni reakcionarnim putem.²³⁾

Upravni sud u Podgorici bio je prinuđen da poništi presudu pretstojništva gradske policije u Podgorici protiv Nikole Đurkovića, kao i odluku banske uprave na Cetinju koja je sudjelovala u donošenju ove presude. Ovo je upravni sud uradio 27. VI 1940. godine riješavajući po upravnom sporu Nikole Đurkovića.²⁴⁾

Početakom 1941. god. upućen je od vojnih vlasti jedan interesantan dopis ministarstvu unutrašnjih poslova — odelenju za državnu zaštitu, a na ličnost načelnika. Predmet toga dopisa je molba da se uprava risanske opštine smijeni. Navešćemo taj dokument u cjelini.

»Ministarstvo vojske i mornarice od podčinjenih organa dobio je izvještaj slijedeće sadržine:

U poslednje vreme na celoj teritoriji opštine Risanske, sreza Bokokotorskog, razvijena je komunistička akcija u tolikoj meri, da je otvoreno i vidno potpomaže opštinska uprava na čelu sa svojim Pretsjednikom SAMARDŽIĆ MIRKOM.

Glavni komunistički vođa ovoga kraja Dr. NIKOLA ĐURKOVIC toliki ima uticaj na Pretsjednika opštine Risanske, da ovaj sa opštinskom upravom samo i isključivo radi po njegovom nalogu, — tako:

— svakodnevno se sastaje u lokalnu »Zora« u Risnu sa Đurkovićem i njegovim najbližim saradnicima;

— nekoliko puta je izdao prostorije ilegalnom društvu U.R.S.S.A. radi skupova i obrazovanja čitaonice, mada je to zabranjeno;

— namerno i javno izbegava narodne i crkvene svetkovine i obrede, sa težnjom da prikaže privrženost akciji dr. Đurkovića;

— kao predstavnik upravne vlasti u Risnu nije hteo da primi Badnjak, već je ovo izbegao;

— prilikom priređivanja levičarskih zabava, ulazi zajedno sa Dr. Đurkovićem u svečanu salu;

— Kapital iz fonda Vase Čukovića (oko 10.000.000 dinara), koji mu je stavljen na socijalno podizanje ovog kraja, iskorišćuje za širenje komunizma u narodu, jer pomaže samo ona lica koja pretходно daju reč, da će svim silama služiti levičarskoj ideologiji.

Dostavljajući prednje s molbom na uviđaj, Ministarstvo vojske i mornarice je mišljenja, da bi opštinsku upravu u Risnu trebalo odmah smeniti, a komunističkog vođu Dr. Đurkovića Nikolu i Pretsjed-

²³⁾ AHN, isto 4-12/14.

²⁴⁾ AHN, isto 4-12/15.

nika opštine Samardžić Mirka odmah internirati u koncentracioni logor, te na taj način spasiti narod ovog kraja, koji je daleko poznat po svojoj visokoj nacionalnosti, od komuniziranja«. Na kraju je zapisano: »Po zapovesti Ministra pomoćnik armijski đeneral.«²⁵⁾

U jednom drugom aktu od 5. II 1941. godine stoji u predmetu: Na predlog Komandanta Primorske armijske oblasti, da se opštinska uprava Risanska smeni pošto radi na širenju komunizma, — Glavni Đeneralštab je u produženju akta dao sledeće mišljenje sa priloženim prilogom:

GOSPODINU MINISTRU VOJSKE I MORNARICE »Đ«

Dostavljajući prednje s molbom na uviđaj i nadležnost, — Glavni đeneralštab se slaže sa mišljenjem Komandanta Primorske armijske oblasti, da bi preko Ministarstva unutrašnjih poslova trebalo preduzeti potrebne mere, da se Uprava Risanske opštine smeni shodno čl. 8 Zakona o zaštiti države, a odgovorni komunistički agitatori interniraju u koncentracioni logor.

PRILOG: Pismo koje bi trebalo uputiti Ministarstvu unutrašnjih poslova. — Ispod ovog stoji: Prepisati za potpis: Po zapovesti Načelnika Glavnog Đeneralštaba NAČELNIK DRUGE DIREKCIJE Brigadni đeneral, NAČELNIK — PUKOVNIK (Potpis nečitak).

U desnom gornjem uglu zapisano je mastilom: Samardžić Mirko i Dr. Đurković, šire komunizam u Risnu.²⁶⁾

Naveli smo ovu dokumentacionu građu koja se čuva u Arhivu Herceg-Novoga, a koja se odnosi na Nikolu Đurkovića u ovom navedenom periodu. Ona omogućuje dočaravanje slike toga doba u jednoj maloj opštini u Boki Kotorskoj i u njoj ličnosti Nikoline, posebno kao predsednika opštine.

Da bi Nikolina figura dobila adekvatne konture, navešćemo ovdje, kratko, faktografski, i neke druge njegove biografske podatke uz širi komentar kako biografskih tako i društvenih momenata važnih za razdoblje u kome on živi i radi.

Rođen je 19. maja 1908, u trgovačkoj porodici Aleksije Đurkovića, u Risnu. Gimnaziju uči u Kotoru da bi 1928. pošao na studije prava u Francuskoj, prvo u Monpelje, zatim u Pariz. 1931. završava studije prava i vraća se u domovinu.²⁷⁾

²⁵⁾ AHN, isto 8/2-2.

²⁶⁾ AHN, isto 8/2-1.

²⁷⁾ Š. Doklešić: Narodni heroj Nikola Đurković i narodnooslobodilačka borba u Boki, Izdanje Sreskog odbora N. F. Herceg-Novog, juli 1947. str. 5, 7 i 8. U Glavnom registru Risanske opštine pod br. 267 od 21. I 1932. stoji da je Ministarstvo prosvete Beograd 16. I 1932. dostavilo Đurković Nikoli odobrenje za školovanje u inostranstvu. — Takođe u ovom registru pod broj 608 od 11.

Radi neko vrijeme u Beogradu, zatim službuje kao sudski pravnik u Gnjilanu, Kruševu i Strumici. 1936. se vraća u rodni kraj i bavi se advokaturom.

U KPJ primljen 1936. — Interniran je u januaru 1941. godine u koncentracioni logor u Smederevskoj Palanci.²⁸⁾

29. marta 1941. logor je raspušten pa se Nikola neko vrijeme sklanja u Beograd gdje ga zatiče 6. april 1941, početak rata protiv Jugoslavije. Preko Crne Gore vraća se u svoj rodni kraj i tu doživljava kapitulaciju zemlje.²⁹⁾

Za vrijeme školovanja u Francuskoj, u Parizu Nikola radi za »Crvenu pomoć«.

U periodu 1937-1941, pored izvršavanja opštih partijskih zadataka direktno se angažuje na razvijanju sindikalnog pokreta u Boki.

Po kapitulaciji Jugoslavije izabran je za člana Okružnog komiteta.³⁰⁾ Odmah poslije okupacije stao je na čelo novoobrazovanog Vojno-revolucionarnog komiteta za Boku.³¹⁾

Krajem 1941. godine Nikola je izabran za sekretara MK KPJ za Herceg-Novi — zapadnu Boku.³²⁾

U ovom sudbonosnom periodu on je glavni organizator priprema za ustanak i samog ustanka protiv okupatora u zapadnoj Boki.

U julskim ustaničkim danima 1941. na čelu je Revolucionarnog štaba za Boku i politički komesar Krivošijske čete koja se još nazivala i Krivošijsko-grahovska.³³⁾

II 1932. godine. Komanda vojnog okruga iz Cetinja 5. II 1932. dostavlja Nikoli Đurkoviću rešenje o odgodi službe u kadru. Prema ovome dalo bi se zaključiti da se Nikola školuje u Francuskoj i 1932. godine.

²⁸⁾ Isto, str. 9, 12 i 17.

A. Lukateli: Revolucionarni radnički pokret između dva rata (sjećanja), str. 58.

²⁹⁾ Periša Vujošević: U logoru u Smederevskoj Palanci (članak u Zborniku sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta), II dio. — U ovom članku piše da je Nikola bio član logorskog komiteta Partije. Dr. Ivan Ribar: Iz mojih uspomena na koncentracione logore (isti Zbornik).

Po sjećanjim Ribara i Lukatelija logor je raspušten 29. III 1941. pa prema tome Đurković nije mogao biti u Beogradu 27. marta, kako to piše u knjizi Š. Doklešića.

³⁰⁾ Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, MCMLVII, Beograd, str. 202.

³¹⁾ Mato Petrović: Prva faza borbe za narodno oslobođenje u Boki Kotorskoj, list »13 jul«, br. 2, god. I 1949.

³²⁾ A. Lukateli: Revolucionarni radnički pokret u Herceg-Novome između dva rata (sjećanja), str. 67.

Lukateli piše da je Nikola postao sekretar MK za zapadnu Boku 11. jula 1941. g. Mato Petrović u svom članku: »Prva faza borbe za narodno oslobođenje u Boki Kotorskoj« piše da je do razdvajanja partijske organizacije Boke došlo u drugoj polovini juna 1941. g. što je, mislimo, tačnije tj. hoćemo reći da je Nikola prije 11. jula izabran za sekretara MK KPJ za Herceg-Novi.

U novembru 1941. Nikola Đurković je izabran za političkog komesara Orjenskog NOP bataljona.³⁴⁾

Ucijenjen je od italijanskog okupatora.

Po rasformiranju Orjenskog partizanskog bataljona 28. maja 1942. godine živi i radi u ilegalstvu, u uslovima žestokog terora i kontrarevolucije sve do svoje pogibije 21. I 1943. godine u selu Podima, kod Herceg-Novoga.

Za Narodnog heroja proglašen je 11. VII 1945. godine.³⁵⁾

Cio životni put Nikole Đurkovića ispunjen je borbom za bolji život i prava naroda.

Potekao iz ugledne risanske porodice Đurkovića, doseljene u Boku iz nikšićkog kraja (Banjani) krajem XVII vijeka,³⁶⁾ kuće pomorskih kapetana, Nikola je vrlo rano upućen u osnovne ljudske i moralne vrijednosti: ljubav prema slobodi svog naroda, istinoljubivosti, pravednosti, nesebičnosti i poštovanju ličnosti čovjeka. Njegovo kasnije obrazovanje kroz gimnaziju u Kotoru,³⁷⁾ Sorbonu i posebno marksističkom literaturom i praktičnim revolucionarnim radom sublimisaće ove njegove, u porodici, stečene osobine.

Mladalačko demokratsko opozicionarstvo Nikolino, ispoljeno prvi put javno na jednom narodnom zboru u Crkvicama (Krivošije) 1933. i sa simpatijama odmah primljeno od naroda evoluiraaće ubrzo u čistu, klasnu revolucionarnu aktivnost.

Od tog vremena nema revolucionarne akcije u Boki gdje nema Nikole Đurkovića, njegove pametne javne riječi ili njegovog ilegalnog komunističkog rada. U pokušaju prebacivanja dobrovoljaca za Španiju u martu 1937, u svakoj akciji KPJ u Boki tokom burnog razvoja unutrašnje i međunarodne situacije u periodu 1936-1941, tako bremenite krupnim događajima, u organizovanju partijske aktivnosti, dominira njegova rukovodeća uloga. Narodne skupove i crkvene svečanosti u Krivošijama, Orahovcu, Bunovićima, Kruševicama, Bijeloj Gori i Orjenu, Herceg-Novom, Bijeloj, Kotoru, Morinju on koristi da bi bokeljskom građanstvu objasnio aktuelnu situaciju, da bi mu otvorio perspektivu u bolje sutra, da bi ga pripremio za revoluciju koja će doći i za koju treba biti spreman. On se već tada formira u pravog revolucionarnog tribuna.

³⁴⁾ Batrić Jovanović: Crna Gora u NOR i socijalističkoj revoluciji, str. 183. Š. Doklešić: Orjenski bataljon, Istorijski zapisi, sv. 3-4, 1948. str. 149, 150.

³⁵⁾ V. Radović — M. Crnić: Orjenski partizanski bataljon, Herceg-Novi, 1961, str. 56.

³⁶⁾ Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, MCMLVII Beograd, str. 202.

³⁷⁾ S. Nakićenović: »Boka« — antropogeografska studija, Etnografski Zbornik, knj. XX Beograd 1913, str. 523.

³⁷⁾ U istorijskom arhivu u Kotoru čuva se Nikolino maturski rad koji je ilustrativan za njegovo shvatanje života i borbe.

N. Đurković je na čelu partijske organizacije Boke Kotorske u ovom vremenu kada i ona, kao dio partijske organizacije Crne Gore i KPJ, doživljava političku, organizacionu i idejnu renesansu, kada se u svakom primorskom mjestu i većini zagorskih sela formiraju komunističke ćelije, odjeljenja ili grupe komunista i organizacije SKOJ.

Mjesni komitet KPJ za Boku formiran 1937, uoči aprilskog rata 1941. u sastavu: Nikola Đurković, politički sekretar, Vlado Abramović, organizacioni sekretar,³⁸⁾ Mato Petrović, Savo Starović, Krsto Crnogorčević, Anton Lukateli, Jole Vrbica,³⁹⁾ Anto Vukašinović i Krsto Grgurević, izvršavao je, uz sistematsku pomoć PK KPJ za Crnu Goru i Boku, dosljedno sve zadatke koje su pred njega postavljali viši partijski forumi i svakodnevna praksa revolucionarne borbe.

Partija u Boki pod Nikolininim rukovodstvom uspješno je pripremila narod za događaje koji će naići, za oslobodilačku borbu i Revoluciju.

I u toj Revoluciji i NOP-u, onda kada se i ovdje jurišalo na nebo, Nikola je tu da rukovodi, ohrabri i udahne snagu i vjeru u pobjedu. A u privremenoj oseci ustanka, poslije rasformiranja Orjenskog partizanskog bataljona, kada je sigurno bilo najteže, on je u ilegalstvu zaloga i zakletva bokeljskih partizana da će doći dani novih borbi i pobjeda. Opasni i gladni dani ilegale provedeni po bespućima Orjena i Bijele Gore, Krivošijama, Risnu, Kruševicama, Podima, Sušćepanu, Mojdežu, Sutorini i Herceg-Novome bili su i dani nade i osvete.

Risan je u ove teške dane posebna priča o hrabrosti i odanosti. Ovo, iz prošlosti Boke, čuveno mjesto — mjesto koje je dalo niz velikih ljudi, koje je uvijek učestvovalo ili pomagalo slobodarsku borbu Crnogoraca i Krivošijana, u novembru 1942. prima u svoja njedra progonjene i izmučene ilegalce. Nekoliko risanskih porodica, izlažući se nesebično i svijesno smrtnom riziku, prima Nikolu i druge u svoje domove i time čini neprocijenivu uslugu stvari revolucije u Boki. Veliki dio stanovništva ovog ponositog malog primorskog gradića osjeća, sluti da su ilegalci tu negdje, kraj njih, ali to neprijatelj nikada neće saznati. Pa i poslije one krvave drame u Podima nekoliko preostalih ilegalaca iz tog kraja nalaze i dalje utočište u Risnu.

Nikola Đurković, Savo Ilić, Stijepo Šarenac, Dašo Pavičić, Ilija Kišić, Veljko Čatović,⁴⁰⁾ Stojadin Soldatović, Drago Radulović, Luka Matković, Jovo⁴¹⁾ i Mitar⁴²⁾ Samardžić, Dušan Malešević i usamljenik

³⁸⁾ Vlado Abramović, student prava iz Bjelica, poginuo na Simunji u proljeće 1942.

³⁹⁾ Jole Vrbica, student iz Njeguša, strijeljan avgusta 1941. godine.

⁴⁰⁾ Veljko Čatović, član Sreskog komiteta KPJ za Herceg-Novi, poginuo 1944. u Gornjem Orahovcu.

⁴¹⁾ Jovo Samardžić, umro poslije rata.

⁴²⁾ Mitar Samardžić, poginuo nesrećnim slučajem poslije rata.

Miće Vavić⁴³⁾ bili su strašna i živa opomena izdajnicima i okupatoru da Boka nije pokorena. Pa i onda kada se ovo nepokoreno slobodarsko jezero osipalo u krvi i mučeništvu u životu i umiranju nije se klonulo. Ovaj svijet je znao da nije sam, da se bitke biju na sve strane, da jutro 21. januara 1943. iako sramotno i bolno, nosi i nešto drugo, nešto što za sva vremena legitimije doušnike i ubice.

Ovo za Boku tragično jutro imalo je i svoju neposrednu predistoriju. Početkom januara 1943. na Podima je zakazan sastanak MK KPJ za Herceg-Novi. Stijepo Šarenac i Dašo Pavičić, članovi MK, nalazili su se tada u zoni Poda, a Nikola Đurković, sekretar komiteta i Savo Ilić, član, u Risnu.

Na sastanak su iz Risna 18. januara 1943. uveče pošli Nikola Đurković, Savo Ilić, Stojadin Soldatović i Dušan Malešević. Oni su se 19. naveče sastali sa Dašom Pavičićem, Stijepom Šarencem, Lukom Matkovićem i Ilijom Kišićem. Slijedećeg dana su se zadržali na Podima, a naveče su se razdvojili. Članovi MK ostali su na Podima da bi održali sastanak, a ostali su otišli ka Sušćepanu i nekim drugim okolnim zaseocima. Ali 21. januara, ujutro, članove MK Đurkovića, Šarenca, Ilića i Pavičića opkolili su Italijani, grahovski četnici i pripadnici domaće dobrovoljačke antikomunističke milicije — MVAC i ubili.⁴⁴⁾

Ako se uzme u obzir da je Nikola, pored poslova kao predsjednik opštine, radio i kao advokatski pripravnik, da je bio član KPJ, a od kraja 1937. i sekretar partijske organizacije Boke Kotorske,⁴⁵⁾ razumljivo se kolika je to bila kolosalna radna energija, živa inteligencija, komunikativnost sa mnoštvom ljudi, kako članova Partije i simpatizera, tako i sa drugim običnim ljudima bokeljskih mjesta i sela.⁴⁶⁾

Prava je vještina bila održati se na položaju predsjednika jedne opštine, na udaru sreskog načelstva, i svih drugih ondašnjih protivnika. A svi oni sumnjaju, skoro znaju da je on član KPJ, da mora biti, prirodno, i neki rukovodilac u njoj. I pored svega toga on se relativno dugo zadržava na položaju predsjednika opštine. Iako optužbe pljušte sa svih strana pa i kazne zbog ovog i onog, Nikola

⁴³⁾ Miće Vavić, predratni član KPJ, seljak iz Kruševica koji se bavio i književnim radom, ilegalac na teritoriji Kruševica, Vrbanja i Orjena. Živio kao ilegalac većinom usamljen, pod teškim uslovima gladi i hajki. Oduzeo sebi život ručnom bombom opkoljen od neprijatelja u Kruševicama u februaru 1943.

⁴⁴⁾ Dr Dušan Živković: Boka Kotorska i Paštrovići u narodnooslobodilačkoj borbi, Vojno delo, Beograd, 1964, str. 245 i 246.

⁴⁵⁾ Prema usmenom kazivanju Sava Starovića.

⁴⁶⁾ Vidi članak u »Boki« br. 1, V. Radović, Revolucionarni radnički pokret i problem masovnog političkog rada i akcije s osvrtom na hercegnovski kraj u periodu 1938-1941. str. 164, 165, 166.

uspjeva vješto da i u radu Uprave unosi komunističku ideologiju, borbenu praktičnu politiku Partije, posebno njen humanistički odnos prema siromašnim stanovnicima Risna i krivošijskih i drugih sela.

Nikola Đurković među bokeljskom omladinom

Njegov autoritet neprekidno raste. Ukoliko ga protivnici više optužuju i kažnjavaju, utoliko on postaje miliji i prisniji narodu. On se već tada prosto utiskuje u svijest bokeljskog svijeta kao mladi čovjek široke kulture, borbenog duha i kao zaštitnik siromašnih i cbespravljenih. Tihe naravi, privlačan i društven, principijelan i odlučan, sa lijepom riječju za čovjeka, a argumentovanom za klasnog neprijatelja — Nikola brzo postaje omiljena ličnost u narodu Boke. Koliko je to već tada snažno u svijesti ljudi vidi se i iz činjenice da je Đurković i poslije smjenjivanja sa položaja predsjednika risanske opštine 1938, dominantna ličnost čak i u radu Uprave u Risnu — o čemu, između ostalog, eksplicitno govori navedeni dokumenat vojnih vlasti iz 1941. godine.

Nikolina ličnost zablistaće punim sjajem u ustaničkim danima 1941. godine. On će postati duša oslobodilačkog Pokreta u ovom kraju. Za njegovo ime će se vezivati svi značajniji poduhvati partizana protiv italijanskog okupaora u 1941. i 1942. godini. Slavna epopeja Orjenskog partizanskog bataljona od novembra 1941. do maja 1942. godine poistovjetiće se sa njegovim omiljenim komesarom.

Koliko je Nikola značio za ustanak, za narod, vidi se i iz činjenice kako su njegovu smrt dočekali neprijatelji. Njihovi stupidni umovi bili su ozbiljno ubijedeni da je njegov fizički nestanak i »kraj komunizmu u Boki«. Tako se, između ostalog, može i objasniti i ono sramno »krvavo kolo« na hercegrovskoj pijaci i skrivanje njegovog groba od naroda.

Izbor Nikole Đurkovića za predsjednika jedne opštine, i pored svih prepreka koje mu je, razumljivo, postavljao ondašnji režim, značio je mnogo u formiranju njegovog autoriteta i omiljenosti. Takođe, njegov izbor za zamjenika na listi opozicionog poslaničkog kandidata Mirka Komnenovića 1938. još je više potvrdio njegovu popularnost.

Nikola je u oba ova slučaja dobio šansu za otvoreno legalno djelovanje i širenje svoga uticaja. On je ove prilike izvanredno i značajki iskoristio i u duhu nove narodno-frontovske politike Partije sprovodio njen uticaj. Nizom javnih istupa, zašta je imao dara, i u ličnim kontaktima sa ljudima Boke, Nikola je sticao ljubav i poštovanje i građanina i seljaka što će se neprocjenljivo vrednovati docnije, u ustanku.

I u tom ustanku 1941. i 1942. on će ostati dosljedan svim svojim bićem svemu onome što je stekao u narodu prije ustanka. Širina pogleda na život i ljude, nepatvorena kultura i inteligencija sa jako naglašenom i urođenom crtom humaniteta kod Nikole, doći će do izražaja i u ovim teškim danima. Sve se to ispoljava u strašnim i iskomplikovanim uslovima rata i revolucije, u uslovima velikih pobjeda Ustanka, ali i grešaka koje su se ovdje i ondje javljale. Sjetimo se samo talasa lijevih skretanja koji je bio zapljusnuo partijske organizacije u Crnoj Gori i Hercegovini u 1942. Podsjetimo se Nikolinih antipoda u Orjenskom partizanskom bataljONU Krsta Crnogorčevića,⁴⁷⁾ koji je, u jednom trenutku skoro dominirao u partijskoj organizaciji zapadne Boke, pa ćemo naslutiti sigurno veliku unutrašnju Nikolinu dramu. Prizovimo u svijesti Slano u maju 1942. kada se radilo o ljudima, saborcima i njihovoj sudbini. I to je na svojim plećima najviše nosio Nikola.

On će kroz sve to proći i ostati dalje omiljen u narodu. A to nije bilo nimalo lako, naročito poslije rasformiranja Orjenskog partizanskog bataljona.

⁴⁷⁾ Krsto Crnogorčević, član KPJ prije ustanka 1941, u ustanku neko vrijeme sekretar MK KPJ za Herceg-Novi i član bataljonskog biroa. Poslije rasformiranja Orjenskog partizanskog bataljona i dolaska na teren zapadne Boke predao se italijanskom okupatoru i postao njegov otvoreni špijun. Čovjek do krajnosti surov, sumnjičav, primitivan i ambiciozan. U svijesti bokeškog svijeta ostao kao najodvratniji izdajnik i pravo ništavilo. Pošto su ga u potpunosti iskoristili, Italijani su ga zadržali u zatvoru do svoje kapitulacije. Po dolasku Njemaca u Boku strijeljan 1943. godine.

Ako danas razgovarate sa ljudima koji su poznavali Nikolu, sa ondašnjim članovima Partije i SKOJ-a, sa žiteljima Risna, Kruševica ili Krivošija, svi će vam o njemu govoriti prisno i toplo i svi će počinjati od njegovog stava prema čovjeku, od onog humanog i bliskog odnosa prema suborcu, prema njegovim brigama i strahovanjima onoga doba. Oni će vam, pored Nikole, slikati naravi i kvalitete i drugih boraca iz predratnog i ratnog perioda u ovom kraju. Reći će vam, naprimjer, da je u radu sa omladinom, posebno seljačkom, sa nadničarima i radnicima, bio skoro nenadmašan Ilija Kišić,⁴⁸⁾ koji je tako jednostavno i praktično znao objašnjavati i sprovoditi politiku Partije, znao osvajati ljude. Govoriće o dobroti, čestitosti i tolerantnosti Luke Matkovića⁴⁹⁾ koga i danas sa ljubavlju nose u svojim srcima obični ljudi. Pominjaće i niz drugih boraca, palih u Revoluciji.

Kod Nikole je, međutim, sve to u sintezi. On se predstavio ovom svijetu kao cjelovita, puna ličnost, prava moralna ljepota, ovaploćenje jednog revolucionarnog stremljenja u jednom dobu, u jednom kraju.

Njemu su Partija i Ideja dali sve, ali je i on njima darivao sve što je imao i mogao i sa te pozicije treba procjenjivati njegove zasluge za ustanak u ovom našem kraju, za njegovu masovnost, kontinuitet i vjeru u konačnu pobjedu. Ne, nije njegova smrt označila »kraj komunizma«, već, naprotiv, dala još više snage i vjere da se istraje. To nije fraza, to je tako bilo, to se tako vjerovalo. Jer je izdaja gdje se krije Nikola i njegovi suborci Dašo,⁵⁰⁾ Stijepo,⁵¹⁾ i Savo⁵²⁾ italijan-

⁴⁸⁾ Ilija Kišić predratni član KPJ učitelj, kasnije student, jedan od organizatora ustanka u zapadnoj Boki. Intelektualac jako omiljen u svim sredinama u kojima se kretao i živio. Izvanredno praktičan u objašnjavanju i širenju politike Partije. U Orjenskom partizanskom bataljonu vrši odgovorne dužnosti političkog komesara. Poginuo kao ilegalac februara 1943. godine.

⁴⁹⁾ Luka Matković, član KPJ, mornarički podoficir, kasnije student. Vršio odgovorne dužnosti vojnog i političkog rukovodioca u Orjenskom partizanskom bataljonu. Pokazivao veliku sposobnost kako za vojne, tako i za političke funkcije u partizanskim jedinicama. Visoko cijenjen od ljudi sa kojima je dolazio u kontakt zbog svoje hrabrosti, poštenja i dobrote. Dugo živio kao ilegalac na teritoriji Zapadne Boke i kao takav intenzivno radio. Poginuo u svojstvu zamjenika komandanta I bokeljskog bataljona u julu 1944. godine, u selu Mokrinama, kod Herceg-Novog.

⁵⁰⁾ Dašo Pavičić, član KPJ prije ustanka, student, član MK KPJ Herceg-Novog. Jedan od organizatora ustanka u zapadnoj Boki. Poginuo kao ilegalac zajedno sa Nikolom Đurkovićem, u Podima, kod Herceg-Novog, 21. I 1943.

⁵¹⁾ Stijepo Šarenac, član KPJ partije prije ustanka, student, član MK KPJ Herceg-Novog i sekretar MK SKOJ-a. Bezgranično odani i disciplinirani član KPJ. Poginuo kao ilegalac zajedno sa N. Đurkovićem u Podima kod Herceg-Novog, 21. I 1943.

⁵²⁾ Savo Ilić, član KPJ prije ustanka i član MK KPJ Herceg-Novog. U Orjenskom partizanskom bataljonu vršio političke i vojne dužnosti. U maju 1942. g. komesar izdvojenog bataljona nazvanog Udarni Orjenski bataljon. Neobično energičan, odlučan i hrabar. Poginuo kao ilegalac zajedno sa Nikolom Đurkovićem, u Podima kod Herceg-Novog, 21. I 1943. godine.

skom okupatoru toliko zapanjila Boku u tom januarskom jutru 1943, ali odmah i ogorčila i zbila u Otporu. A ta izdaja je do današnjeg dana ostala tajna. To naličje naše još do danas niko nije rasvijetlio. Gdje je i kako prsnuo onaj ispleteni lanac ilegalnih veza i javki, koji je tako sigurno radio od ljeta 1942. do januara 1943. i čuvao Nikolu i drugove od razbiješnjele domaće kontre i italijanskih fašista?!

A ta kontra i njeno ružno ponašanje u ovom tragičnom trenutku za Boku otkrivala je, po ko zna koji put, svoje pravo lice saradnika okupatora, i još više, svoje klasno obilježje. Da, to je bio ne samo oslobodilački nego i klasni rat, nemilosrdni sukob Starog i Novog, ovog puta tako krvavo raspletan u Podima.

Popularnost N. Đurkovića u bokeljskoj sredini, posebno u ovom njenom zapadnom dijelu, predstavlja zaista jedan rijedak fenomen, bez presedana u daljoj i bližoj prošlosti Boke Kotorske. Kada ocjenjujemo ovu pojavu moramo istaći da su ovdje, na ovom tlu, vjekovi formirali specifičan bokeljski mentalitet u kome se izdvajao visok stepen civilizovanosti, kulture i tolerantnosti. Nedavno je jedan od najobrazovanijih Bokelja, predstavljajući Boku i Bokelje jednom eminentnom skupu etnologa rekao da je »Boka formirala naročiti smisao za asimilaciju, za kreativno preobražavanje različitih kulturnih slojeva na svojoj zemlji. Ona je svojim raznovrsnim istorijskim tokovima izgradila mentalitet otvaranja, širine i kretanja ususret. I tako razni kulturni slojevi nijesu satirani i rušeni, oni su mireni, čuvani i povezivani. Glavna karakteristika ovoga kraja je polihromija, uzbudljiva raznovrsnost. Ovdje je malo jednodimnog i jednosmjernog jer su pomorci svoj ugled upravljali na široke horizonte i često putovali u tuđe zemlje, razbijajući tako svaku isključivost...«.

Ovo smo citirali da bi pokazali da ovaj bokeljski svijet nije bio prijemčiv ni za kakve kultove i idole niti ih je tako lako izmišljao i stvarao. Trebalo je zaista prezentirati prave i velike ljudske vrijednosti, trebalo je čitavim svojim životom, kako duhovnim tako i praktičnim, biti na visini onih zahtjeva koje je ova sredina postavljala da bi neko postao primjer i miljenik. To je Nikola postigao.

Svi ovi biografski podaci, prirodno, ipak ne mogu, niti će ikada moći, dati jednu impresivnu, totalnu sliku jedne ovakve snažne ličnosti kao što je bila Nikolina. Ali danas se već može, bez pretjerivanja, reći da je Nikola Đurković, ovaj obrazovani Rišnjanin i vrsni Bokelj, obezbijedio sebi jedno od čelnih mjesta u plejadi najvećih sinova ovog Zaliva, a to nije bilo jednostavno. Kažemo tako, jer mislimo na burnu prošlost ovog regiona, prevashodno pomorsku, na plejadu njegovih slavnih pomoraca, pravih morskih vukova, ali i graditelja i utemeljača jedne evropske civilizacije i kulture ovdje, na ovom bokeljskom tlu. Sjećamo se i svih onih drugih Bokelja, znanih i neznanih, koji su se borili i ginuli za slobodu u prošlosti,

Bokelja, kulturnih poslenika, umjetnika i pedagoga kojima su slati učenici iz dalekih zemalja, iz velikih naroda. Utkati se i postati vođeći u jednom strašnom i sudbonosnom istorijskom trenutku u tu, kako to nazva jedan lucidni Kotoranin »zaista složenu i mnogozvučnu atmosferu ove sredine« bio je pravi podvig jednog obrazovanog i hrabrog duha i poštenog karaktera kakav je izgradio i posjedovao Nikola Đurković. Svakako da je ovdje presudnu ulogu odigrala, pored onih ličnih kvaliteta koji su Nikolu krasili, i pripadnost jednoj danasve borbenoj, bezprijekorno organizovanoj, principijelnoj i neustrašivoj organizaciji — Komunističkoj partiji Jugoslavije.

Ta Partija Nikolu je primila u svoje redove baš u onom, za nju i narod istorijskom trenutku, kada je otpočela složena borba za unutrašnju partijsku konsolidaciju, tu najbitniju pretpostavku svih njenih budućih uspjeha i pobjeda. U takvoj političkoj organizaciji našao se N. Đurković 1936.⁵³⁾ godine da bi u njoj i sa njom stasao do jedne odgovorne, zrele i politički spremne ličnosti za sudbonosnu 1941. godinu. Partija je u njemu, takvom kakav je bio i kako se u njoj razvijao našla zaista svoga idealnog političkog poslenika i borca, neizmjereno zaslužnog za revolucionarno htijenje i revolucionarnu oružanu borbu u Boki Kotorskoj. Toj Partiji Nikola je sve pružio i poginuo kao njen odani vojnik.

⁵³⁾ U svim do sada pisanim materijalima navodi se da je Nikola Đurković primljen u KPJ u 1936. godini. Mi nijesmo mogli ustanoviti na osnovu neke izvorne dokumentacije da je to tako, jer te dokumentacije nema. No s obzirom da je Nikola krajem 1937. godine izabran za sekretara MK KPJ za Boku Kotorsku ova godina njegovog prijema u Partiju je sasvim vjerodostojna.

Résumé

NIKOLA ĐURKOVIĆ — RÉVOLUTIONNAIRE RENOMÉ (Essai biographique et historique)

Velimir RADOVIĆ

La nouvelle politique du Front Populaire du Parti Communiste Yougoslave, inaugurée en 1935, a donné aussitôt des résultats.

Dans cet article, à la base des documents des archives de Herceg-Novi, on parle de cette politique du Parti en prenant exemple à l'élection de Nikola Đurković, membre du Parti Communiste Yougoslave, comme président de la commune de Risan, à Boka Kotorska, en novembre 1936.

On décrit, avec documentation, le temps sous sa présidence comme presque toutes les réactions de ses adversaires politique de cette époque. Ensuite, on parle du révoquement de ses fonctions au mois de novembre 1938 ainsi que certains événements arrivés plus tard, mais en rapport avec la personnalité de Đurković.

A la fin sont données, en abrégé par photographies, d'autres indications biographiques de cette intéressante personnalité.

A la base de la documentation exposée dans l'article et d'un grand nombre d'autres connaissances personnelles, l'auteur du texte donne une ample caractéristique, certainement de la plus éminente personnalité de Boka Kotorska au cours des années d'avant la révolte de 1941, ainsi que durant la révolution en 1941 et 1942.